

Aligátorok, jog és maszk

Több éve rakosgatom a családi ügyvédi irattár aktáit. Nem biztos, hogy át tudom majd mindet lapozni. Nagyon sok van még. Külön polcokra teszem azokat az iratcsomókat, melyekben azt látom, hogy most már nemcsak ítéleteket, elfelejtett adatokat (és helyenként penészt) rejtegetnek, hanem szépirodalmat is. Cédulákat ragasztok, és ezekre ráírom, hogy „használható”. Több iratcsomónál bizonytalan vagyok. Ezeket, külön polcokon, „talán” feliratú cédulával jelzem. Vannak olyan iratok is, melyeket nem polcokra, hanem kartondobozokba teszek. Például rutinszerű váltómegfizetési pereket. Ezeket valószínűleg nem veszem többé kézbe.

A napokban többször is átlapoztam egy vékony iratcsomót. Nem voltam benne biztos, hogy hová tartozik. A perben nincsenek irodalomközeli fordulatok és kanyarok, de érdekesek a szereplők. Egy kiadó és egy könyvkereskedő állnak egymással szemben. Más ilyen aktát (eddig) nem találtam. A Bécsben és Lipcsében működő Ralph Höger kiadó volt a felperes, és eredetileg egy zágrábi ügyvédet bízott meg, de ő átadta az ügyet a nagyapámnak, mert a becskerekai bíróság volt illetékes. A becskerekai alperes Hugo Reiss, akinek a főutcán volt könyvkereskedése. Német könyveket árult. 1935-ben vagyunk. Ekkor Ulica Kralja Aleksandra

(Sándor király utca) volt a főutca neve, és több könyvkereskedés volt mindkét oldalon. Én még nem voltam az élő becskerekiek között. Miután megszülettem, majd beléptem az olvasók közé, Tito marsall lett Sándor király helyett a névadó, és volt még könyvkereskedés a főutcán. Ha jól emlékszem, legalább kettő – az egyik magyar. Német könyvek már nem voltak kaphatók. Most, hogy egyre inkább író igyekszem lenni, nincsen többé könyvkereskedés a becskerekai főutcán. Nem jól időzítettem a dolgot.

1935-ben hét német könyv körül folyt a per. Ebből hatot két példányban küldtek Bécsből, egyet pedig egy példányban. A könyvek megérkeztek Becskerekre, de Hugo Reiss nem fizetett. 51 schil-

Bar: Fabrikanten

RECHNUNG Nr. 118/126 7201 WIRD am 6.12. 1935.

Firma Buchhandlung Hugo Reiss, Petrovitz/Sagalariu/Kr. Aleksandra 7 erhält vom

Ralph A. Höger-Verlag Leipzig-Wien, I. Biberstraße 22
Ostere-Bootschek-Kontor Wien B 10200

Anzahl	Anzahl von Stellen	ausdr. Platznamen	Art	Preis	Stückzahl	Summe
2		Jahreshefte, Blätter	Kart.	5,-30	2,-18	6,-36
2		" " Frauen	"	5,-30	2,-18	6,-36
2		Spiegel, Vertriebs	"	5,-30	2,-18	6,-36
2		Dumdecker, Lese	"	5,-30	2,-18	6,-36
2		DeWilde, Gatterley	"	5,-30	2,-18	6,-36
1		Reiss, Marie Louise	Leban	10,-75		10,-75
2		Sellner, Das seine Tochter ...	Karte	5,-30	2,-18	6,-36
				Porto und Verpackung	1/50z Post	3,-18
				Summe:	5,-30	51,-
				Zahlung nach Erhalt.		
				Post-Infobroschüre 583 vom 7.11.1935		

Zähler und Messer am Ausmachungs-, Eigentumsverfall nach § 455 B. G. B.

linggel tartozott. Egyik levelében a zágrábi ügyvéd megemlíti, hogy a becskerei kereskedő „könyvpiaci szakértő maszkja alatt tárgyal” a bécsi-lipcsei kiadóval, de aztán nem fizette ki az 1935 decemberében leszállított könyveket. Hogy milyen könyveket küldtek a Kralja Aleksandra utca 7-es szám alatti becskerei könyvkereskedésbe, azt pontosan tudom, mert az áruszámla megmaradt az iratcsomóban.

A könyvek listáján csak a Chatterley név igazán ismerős számomra, viszont épp itt támadtak kételyeim. Nem vagyok igazán szakértője a világirodalomnak, de eddig abban a meggyőződésben éltem, hogy a *Lady Chatterley szeretőjét* D. H. Lawrence írta. A számla szerint „D,Orliac”. Az internethez fordultam, és kiderült, hogy egy másik könyvről van szó. Egy francia írónőnek eszébe jutott, hogy folytassa a történetet. 1934-ben Jehanne d’Orliac megjelentette a *Le deuxième mari de Lady Chatterley* című könyvét. Tehát: „Lady Chatterley második férje”. Minden jel szerint sikeres könyv volt. 1935 decemberében már eljutott Becskerekre egy német fordítás.

És innen könnyű folytatnom, mert Lady Chatterley második férjét magam is megismertem. János volt a neve, szürke szakállat hordott. Nem Becskereken találok vele, hanem Floridában. Ez 1981-ben történt. Vendégtanár voltam a tavaszi szemeszterben a University of Florida jogi karán Gainesville-ben. János az egyetemi könyvtár egyik részlegét vezette. Valamilyen egyetemi fogadáson ismerkedtünk meg. A bemutatkozás után tapogatózva váltottunk magyarra. Kiderült, hogy nincsen probléma, mert János első generációs bevándorló, valamikor a második világháború után hagyta el Magyarországot. Én pedig csak néhány hete jöttem el Újvidékről. Szóval tudtunk magyarul. Aztán azt is láttam, hogy nem csak mi ketten beszélünk magyarul Floridában. Április közepén János közvetítésével kaptam egy meghívót Illyés Gyula *Tüvé-tevők* című darabjának bemutatójára. Nyolc dollár volt a belépőjegy ára. A (floridai) Szent Erzsébet Magyar Iskola szervezte az eseményt. Januárban magam jöttem Floridába, áprilisban már velem volt a feleségem és két fiunk, de az idősebb akkor csak négyéves volt, a fiatalabbik pedig csak két és fél. Nem voltunk még színházképes család. Mást nem ismertem, akivel meg tudtam volna osztani a meghívót. Most ideteszem:

János feltehetően ott volt. Most már csak azt kell megmagyaráznom, honnan tudom, hogy ő volt Lady Chatterley második férje. Egy kerti vendéglőben tudtam meg, az egyetem közelében. Munkaidő utáni rövid italozás közben két egyetemi munkatársa is így azonosította. Az egyik rendeléskor János bort rendelt magának, de az asztaltársunk ezt helytelenítette. Szerinte: „Lady Chatterley második férje csak whiskyt rendelhet”. Arra már nem emlékszem, hogyan történt a másik azonosítás. Amikor egyszer ismét kettesben, magyarul beszélve, magyarázatot kértem Jánostól, a rövid válasz ez volt: „baszogatnak”. Később más is kiderült.

Sok minden történt Jánossal. Sokat mesélt is. Lehet, hogy valamivel többet a valóságnál, de ha voltak is hozzátoldott részletek, ezek beleillenek a történetbe. Magyarországon újságíró volt, de szépprózát is írt. Ponyvaregényeket is. Aztán 1956-ban Bécsbe jött. Sok mindennel foglalkozott. Cirkuszban is szerepelt. Majd valahogy Angliába került. Azt hiszem, elmondta, hogyan, de erre már nem emlékszem. Viszont nagyon jól emlékszem egy epizódra a házasságkötése küszöbén. János egy angol nemesasszonyt vett feleségül. Így alakulhatott a Lady Chatterley-párhuzam. A nő érdekes embert keresett, János az volt. Amikor már jobban megismerkedtek, a hölgy családja befogadta Jánost egy London közeli nemesi házba. (Voltak ital melletti beszélgetéseink, amikor „ház” volt a megjelölés, volt, amikor „kastély”.) Itt született meg a végleges döntés, hogy frigyre lépnek. Minden tartalékát és ilyen-olyan bér munkát bevetve, János összehozott annyi pénzt, hogy vehetett egy értékes jegygyűrűt a menyasszonyának. Külön szobában aludt, a gyűrűt néha maga mellé tette az ágyba a feleség helyére. De egyszer a gyűrű legurult, és János nem vette azonnal észre. Kiment a fürdőszobába, és amikor visszajött, nem volt már egyedül a szobában. Az ajtón bejött a ház (vagy kastély) egyik kutyája, felnyalt a padlóról egy korábban leejtett kekszdarabot – és vele a gyűrűt is. Ez veszélyeztette a házasságot, de János mindent megtett, hogy megoldja a helyzetet. Egész nap kísérte a kutyát az udvarban, azzal a magyarázattal, hogy fáj a feje, és friss levegőre van szüksége. Közben reménykedett. Ürülékben. Ez keletkezett is, és János elemezte. Többször is, mert nem alakult rögtön eredmény. (Elfelejtettem megkérdezni, hogy kesztyűvel vagy csupasz ujjakkal böngészett.) Aztán valamelyik elemzés sikerrel járt. Utána János megmosta a gyűrűt, és így már csatlakozni tudott a nemesi elvárásokhoz. Házasságot kötöttek, majd néhány év múlva elköltöztek Floridába. Itt is szép házban laktak. Nem tudom, hogy János elmesélte-e valamikor a feleségének a jegygyűrűvel kapcsolatos bonyodalmakat. Egyszer meghívtak vacsorára, rokonszenves asszonyt ismertem meg. Azt hiszem, mulatott volna a történeten. Egyébként két kutya is volt a házban.

Voltak kérdések, melyekben János, a pesti férj, az angol nemes feleség, én mint vajdasági magyar és a vajdasági szerb feleségem mind egy oldalon voltunk – Amerikával szemben. Ide tartozott az aligátorok megítélése is. Ez nem elméleti kérdés volt. A floridai egyetem kampuszához tartozott egy kis tó is, és ebben tényleges aligátorok voltak. Láttam, hogy az amerikaiak (vagy legalábbis a floridaiak) másként látják őket, mint mi, európaiak. Amerikai szemszögből a rangjuk is más volt. Kimondottan rosszállással nézett rám egy kollégám, amikor szóba kerültek, és én „krokodilust” mondtam. Mintha egyszerűen ebet mondtam volna, mondjuk, vizsla helyett. Amikor ugyanezt a hibát egy titkárnő előtt követtem el (aki kevésbé érezte

a politikai korrektség fékjeit), komoly letorkolás következett: „krokodilus csak gyarmatokon van” – figyelmeztetett a hölgy. Azt persze tudtam, hogy Floridába érkezve más értékvilágba jöttem (ismét), de azt nem gondoltam, hogy az aligátorok kapcsán alakulhat más értéklátás. Mintha ott valamilyen Chatterley-szintű rangjuk lett volna. Olvastam egy egyetemi lapot (mely hetente háromszor jelent meg), ennek „Alligator” volt a neve. Így emlegették, de a teljes neve „The Independent Florida Alligator” volt – azaz a „Független Floridai Aligátor”. Tehát az aligátorok a sajtósza-
badsággal is kapcsolatba kerültek. A rögbicsapatot Florida Gatorsnek hívták.

Azt is láttam, hogy egy aligátortól félni sem igazán illik. (Krokodilustól esetleg még igen.) A tóból néha kimászott egy-két aligátor, de többen ekkor sem szakították meg a part menti sétát, csak megkerülték egy-két méteres ívben. A polgári jog egyik floridai szakértője etette is őket. Szendvicstarabkákat hajigált. Egyszer megkérdeztem a dékánt, hogy történtek-e balesetek, előfordult-e, hogy egy aligátor rátámadt valamelyik sétálóra. „Almost never” – vagyis „szinte soha”, mondta a dékán. Ez nem igazán nyugtatott meg. A tópartot kihagytam a sétákból.

Ezen a ponton teljesen egy véleményen voltunk Walter Weyrauch kollégámmal. (Lehet, hogy azért, mert európaiak voltunk.) Ő úgy látta, hogy a helyi többség gondolkodása valamilyen nemesi maszkot húz az aligátorokra. Ezt a párhuzamot használta, körülbelül úgy, mint a zágrábi ügyvéd, aki szerint a becskereki könyvkereskedő „könyvpiaci szakértő maszkja alatt tárgyalt”. Weyrauch már 1957 óta tanított a University of Florida egyetemen. Egyike volt a legismertebb tanároknak. Németországból jött az ötvenes évek elején. Beszélgetés közben néha németre váltottunk, és ilyenkor jobban megnyílt. Megtudtam, hogy beteges és valószínűtlenül sovány volt tizenkilenc-húsz éves korában – és ez nagy szerencsét hozott. Nem vitték el katonának. (Hitler hadseregében kellett volna szolgálnia.) Az egyetemen családjogot tanított, de foglalkozott jogszociológiai és jogelméleti kérdésekkel is. Nagyon érdekes (és több nyelvre is lefordított) monográfiát írt a román jogi szokásairól. Amikor Gainesville-ben voltam, tiszteletbeli tanárnak nevezték ki Frankfurtban. Erről hír is jelent meg egy floridai egyetemi újságban. Ott van a fényképe is, ezen úgy néz ki, amilyennek megismertem.

Weyrauch nem csak az aligátorokkal kapcsolatban használta a maszkpárhuzamot. Írt a jog és a maszk összefonódásáról is. A *California Law Review* 1978. júliusi számában közölt egy cikket *Law as a Mask – Legal Ritual and Relevance* címen. A különlenyomatokból két példányt is adott. Egyet ne-

Page 4

Weyrauch receives honorary diploma

by John Keefer

In a ceremony held in West Germany December 18, Professor Walter O. Weyrauch received his diploma of appointment as an honorary professor at the Johann Wolfgang Goethe University in Frankfurt Main, Germany.

The ceremony was the culmination of a lengthy procedure required by German Law involving an evaluation of his writings in English and German by two outside professors, a unanimous vote by the faculty, and approval by the University Senate and the West

German Minister of Culture. The final appointment was made by the minister who has supervisory functions comparable to the Florida Board of Regents.

kem, a másikat az apámnak szánta (miután szóba került, hogy az apám is jogász). Az olvasást halasztottam (mert valamilyen cikken dolgoztam egészen más témában), és aztán valahogy elmaradt. Később a különlenyomat is elkeveredett valahová (bár biztos, hogy nem dobtam ki). Viszont a napokban Becskereken voltam, és egy polcra előkerült az apámnak ajándékozott példány. A dedikáció pontosan jelöli a nevet: József Várady. Negyven év késéssel elolvastam. Azért is, mert most minden érdekes és izgalmas, ami maszkkal kapcsolatos. Mindenütt maszkot viselnek, maszkról beszélgetnek (vagy veszekednek). A párhuzamok is felértékelődtek.

Weyrauch írása tulajdonképpen továbbgondolkodás. Két évvel korábban egy másik jogtudós, Noonan kaliforniai professzor jelentetett meg egy könyvet *Persons and Masks of the Law* címmel. Noonan és Weyrauch szerint a jogalkotók és jogalkalmazók maszkokat húznak emberekre és érvekre, és ezzel eltávolodunk a konkrét emberektől. A szabályok világában ez elkerülhetetlen. A jognak határai vannak. Ezek valamennyire ugyan mozgathatók, de nem lehet annyiféle szabály, ahányféle ember van. Ha korábban elolvasom a cikket, felhívtam volna Weyrauch figyelmét Illyés Gyulára. (Nem úgy, hogy elviszem a *Tűvé-tevők* floridai előadására, hanem hogy lefordítom neki az *Óda a törvényhozóhoz* néhány sorát.) Ezekre a sorokra gondolok:

*Úgy volna jó a törvény, úgy egyforma hatályu,
ha akként gyártódnánk, mi emberek,
akár a vályog, mit a vályu
billiószám is egyformára vet.*

De hát ez nem lehet.

Valóban nem lehet. Mivel az emberek nem azonos vályogfigurák, szükség van képletekre/maszkokra, embertípus és magatartástípus szerint való eligazodásra, hogy ugyanazt a szabályt több emberre és több cselekedetre is ráilleszthessük.

De ez a szükség ürügyé is válhat. Kényelem is ihleti a maszkok használatát. Ez arra is esélyt ad, hogy mögötte ne azt ismerjük fel, aki ott áll, hanem akit fel szeretnénk ismerni. És újra meg újra megjelenik a kísértés, hogy magunk húzzunk maszkokat emberekre és érvekre, hogy így elrejtünk olyan emberi tulajdonságokat, részleteket és eseményeket, melyeknek egyébként külön figyelmet is szentelhetne a jog – de ha felfigyelne, az nem a javunkat szolgálná. Egy maszk segíthet. Aztán itt van az is, hogy a maszkok gyakran nem csak rejtetni vagy besorolni tudnak, képesek torzítani is.

Vannak bonyolult helyzetek. Thomas Jefferson történetét (azét, akiből amerikai elnök is lett) Weyrauch érdekes szempontból mutatja. Arról ír, hogy hogyan idomította a dolgokat egy maszk – a tulajdontárgy maszkja. Ezt a maszkot Jefferson élettársnője viselte. Sally Hammings volt a neve, 38 évig éltek együtt, hét gyermekük született. De Sally fekete volt. A XIX. század elején Virginia államban (ahol éltek) egy férfi nem vehetett feleségül fekete nőt. Viszont magánál tarthatta mint tulajdontárgyat. Weyrauch felveti a kérdést, hogy mit hozott itt a „tulajdontárgy” mint Sallyt fedő maszk. Nem csak rosszat. Nem volt már lehetetlen az emancipáció, de akkoriban (a XIX. század elején), a Virginiában érvényes

jogszabályok szerint, egy emancipált rabszolgát egy éven belül ki kellett utasítani Virginiából, vagy pedig el kellett adni. Az is pontosítva lett, hogy hova menne a vételár. A „literary fund”-ot, azaz az „irodalmi alapot” gazdagította volna. A „literary fund” egyébként az angol kultúrában alakult, és ott meg is maradt. D. H. Lawrence, a *Lady Chatterley* szerzője is kapott adományt a Royal Literary Fundtól. Szóval az emancipáció sem nyitott volna szép perspektívát Virginiában. Sally csak akkor maradhatott Thomas Jefferson élettársnője, ha tovább is hordta a „tulajdontárgy” maszkját – és ha Jefferson is elfogadja ezt a maszkot. Az embertelen maszk esélyt adott a közös magánéletre egy fekete asszonnyal, ugyanakkor Jefferson elmulasztotta, hogy megkérdőjelezen egy álarcot, mely embereket nemcsak a valóságtól, de emberi mivoltuktól is elválasztott. Azon is elgondolkodom, hogy adott-e Jefferson Sallynek jegygyűrűt (mert János adott) – és ha igen, ezt milyen maszk alatt tette.

Aztán itt van az *American Banana Co. v. United Fruit Co.* jogeset. 1907-ben hozott ítéletet az Amerikai Legfelsőbb Bíróság. Banánról volt szó – és pénzről. Ezzel kapcsolatban Weyrauch a szuverenitás maszkjával foglalkozik – és a jog lejáratásával. A United Fruit banántermeléssel és banánbehozattal foglalkozott, és sikerült monopolhelyzetet teremtenie New England területén. (A „New England” vagy „Új Anglia” kifejezés hat államot jelöl az Egyesült Államok észak-keleti részén, ezek között van Massachusetts is. Én is éltem ott körülbelül két évig, valószínűleg banánt is ettem – de az ember nem emlékszik mindenre.) Nagy sikere volt a United Fruitnak, de aztán jelentkezett egy konkurens. Az American Banana is létrehozott banánültetvényeket Dél-Amerikában, és versenytárs lett. Az ültetvények területe akkor Kolumbiához tartozott, ma Panama része. A United Fruit lépéseket tett – sok különböző lépést. Többek között megvesztegetett Costa Rica-i tisztségviselőket, és azt is elérte, hogy Costa Rica-i katonák betörjenek Kolumbiába és elfoglalják a versenytárs banánültetvényét. Az American Banana pert indított, és ez eljutott az Amerikai Legfelsőbb Bíróságig. A United Fruit oldalán nem nagyon volt igazság, de volt egy maszk. A szuverenitás maszkja. A bírói érvelés az volt, hogy nem lehet jogellenesen meggyőzni egy államot, hogy olyasmit tegyen, amit maga az állam helyesnek ítél. Mert Costa Rica szuverén állam. Tehát azt csinál, amit kívánatosnak tart. Nem a United Fruit a hibás.

Ma ez a maszk kissé visszaszorult a használatban. Továbbra is előfordul, hogy egy nagyhatalom (egy meggyőzött kishatalom révén vagy személyesen) betör valahová, banán (vagy inkább olaj) okán, de maszkot már nem a „szuverenitás”, hanem inkább a „demokráciateremtés” szolgáltat. Fejlett civilizációkban gyakrabban váltanak maszkot.

Weyrauch felteszi azt a kérdést is, hogy vajon a maszkokhoz való igazodás nem válhat-e részévé minden gondolkodásnak – és azt sejteti, hogy igen. Könnyíti a dolgokat és hasznot hoz a maszkok használata. Veszekedni is sokkal kényelmesebb, ha nem tényleges érveket, hiteket és tévhiteket, hanem maszkokat szidunk. Itt sok példa ugrik be. Volt néhány ismerősöm, akik zömmel Marxot használták maszkként. Van, aki ma is ezt teszi. Korábban úgy igyekeztek vitákat megnyerni, hogy az ellenfél érveire ráhúzták az „antimarxizmus” maszkját. Mert ha egy vitázó érvelése antimarxista, akkor csak annak lehet igaza, aki ezzel szembeszegül. Aztán a rendszerváltás után minden töretlenül folytatódtott. Csak most a „marxizmus”

lett az ellenfélre húzandó maszk. Aki mást mond, mint én, az marxista. A Marx-függőséget nem törölte el, még csak meg sem ingatta a rendszerváltás. Valószínűnek tartom, hogy ezek a vitázók személyesen nem olvastak Marxot. Így az illendőségnek nem alakulnak árnyalatai, zavartalanul lehet ugyanazzal a rutinos mozdulattal elővenni az „antimarxizmus” és „marxizmus” maszkjait. És nem könnyű abba hagyni. A maszk-inger maszk-függőséget eredményez. Ezekben a napokban (néhány héttel az amerikai elnökválasztások előtt) olvasom, hogy Trump és Biden leginkább azzal magyarázzák rátermettségüket az elnöki posztra, hogy bábnak mutatják az ellenfelet. Trump szerint Biden a szélsőbal bábja, Biden szerint Trump Putyin bábja. És ilyen persze nem csak Amerikában van. Pesten látom, hogy több Orbán-kritikus írásban kulcsszerepet kap az állítás, hogy Orbán Putyin-báb. És így már célba értünk. Ugyanakkor több jobboldaliként jelzett szerző írásaiban erős Soros-függőséget látok. Nagyon egyszerű azt mondani, hogy valami azért nem igaz, mert egy „Soroshoz kötődő”, vagy „Soros-hálózathoz kötődő” ember mondja. És aki megszokja ezt az érvelést, lassan már nem is tud Soros nélkül gondolatokat felvezetni. Soros-függő jobboldali vitázó lesz. A maszkok alatt és maszkok ellen vitázók, bírálat felé indulva, rendszerint csak szidásig jutnak el. Ez nem igazán képes módosítani a rokonszenvezők és ellenszenvezők arányát.

És olyan is van, hogy nem érdekből, nem azért, hogy megnyerjünk egy vitát, hanem megszokás révén ugrik be itt is, ott is, a skatulyázás. Nemrég mondtam egy pesti ismerősömnek, hogy azon töprengek, nem jutott-e oda a Ferencváros fociklub, ahol manapság a tünőfélben lévő szerémségi szórványmagyarság tart. Mert a Ferencvárosban sem nagyobb a magyarul még beszélők aránya, mint a Szerémségben. Az ismerősöm rögtön reagált. „Most azon gondolkodom – mondta –, hogy ez jobboldali vagy baloldali észrevétel.”

Maszkokról tépelődve az is eszembe jut, lehet, hogy most fordulópont közelébe értünk. Mert átalakulhat a maszk-látás, miután odajutottunk, hogy körülötünk mindenki maszkot visel. Az új helyzet jogi álláspontokat is megingathat. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéleteit is. Azokra a döntésekre gondolok, melyek kimondták, hogy a burka vagy nikáb tiltása nem sérti az Emberi Jogok Európai Egyezményét. Nem egyszerű itt döntésre jutni. Körülbelül tíz évvel ezelőtt, amikor még Atlantában is tanítottam, volt a hallgatók között egy törökországi diáklány. A külkereskedelmi választottbíráskodás tantárgyat is hallgatta. Viták során többször elmondta, hogy a választottbírák között aránytalanul kevés a nő, Törökországban különösen kevés. Ő szeretett volna az lenni. Gyakran tett fel kérdéseket. Egyébként igen testhezálló szoknyát hordott, de burkát is. Én a burkát hátrányként érzékeltem, mert rossz a hallásom, ajakmozgás követése nélkül nehezebben értem, hogy mit mondanak. A diáklány viszont többször is elmondta (és ezt biztos, hogy hallottam), mennyire örül, hogy Amerika szabad ország, mert itt az egyetlen is hordhat burkát, míg Törökországban ez (legalábbis az egyetemen) tilos. Ez egy kicsit megzavarja a burkára húzott maszkokat. Európai országokban többször liberális politikusok is támogatták a burkaviselés tiltását vagy korlátozását, azzal érvelve, hogy a nők elnyomása és lealacsonyítása hozott burkát és nikábot, és ha a muzulmán nők még nem tehetik meg, hogy maguk lázadnak, segíteni kell nekik, ezért van értelme a burka és nikáb betiltásának. Viszont a török diáklány ezt nem így látta. Szerinte a muzulmán Törökország

gátolja, de Amerika támogatja az ő szabadságát – pontosabban azt, hogy burkát hordjon az egyetemen is. Tovább bonyolítja a dolgokat, hogy a burkaellenes liberális érvelést követve ezen a ponton Törökország (és nem Amerika) van a liberális oldalon, mert Törökország tiltja (az egyetemeken) a burkaviselést. És aztán itt van az is, hogy nem csak liberálisok állnak ki a burka ellen. Színre lépnek durván jobboldali szereplők is – persze más érvekkel. Amikor 2019 augusztusában Hollandiában is burkatilalmat vezettek be, lelkesen reagált Geert Wilders, a bevándorlásellenes holland Szabadságpárt (PVV) vezetője, aki már 2005-ben javasolta a tilalmat. Twitter-üzenetében Wilders ezt mondta: „Végre! Mert ez a mi országunk. Ha burkát szeretne viselni, éljen Szaúd-Arábiában vagy Iránban.”

Aztán vannak olyan érvek is, melyek szerint a burkaviselés a terrorizmus elleni harc eszköze (mert burkával könnyebben rejtegetheti azonosságát egy terrorista). Ez az érv azonban nem csak vallási maszkokra terjed ki. Lehet, hogy ez eszébe jutott a holland törvényalkotóknak, és így Hollandiában tilos a símaszk és motoros bukósisak viselése is középületekben. A közvitában megjelennek keresztény (vagy néha inkább kereszténykedő) érvek is. Aztán asztalra kerülnek olyan megokolások, melyek (támogatva a burkaviselést) a vallási szabadságra és a különbözőséghez való jogra támaszkodnak.

Szóval különböző maszkok kerülnek a burkára: vallási szabadság, terrorizmus, egyenlő jog a különbözőséghez, iszlám fundamentalizmus, a nők egyenjogúsága, más is. És maszkháborúban nehezebb pontosan látni, hogy melyik a mi oldalunk. Az Emberi Jogok Európai Bírósága igyekezett valamennyire finomítani a maszkra húzott maszkokat. Lehet, hogy néhány bíró olyasféle nyűgöt sejtett felgyülemelni, mint amilyet Fernando Pessoa portugál költő éreztet nyolcadik angol szonettjében. Ez (Várady Szabolcs fordításában) így indul: „Hány maszk és maszk a maszk alatt a lelkünk ábrázatán!...” A jog ábrázatát is gyakran fedik maszkok és maszk alatti maszkok.

Az *Affaire Dakir c. Belgique* ügyben az Emberi Jogok Európai Bírósága úgy döntött (2017-ben), hogy nem sért emberi jogokat a Belgium által bevezetett burkatiltás. (Néhány más ügyben is ez volt a döntés.) A kérelmező, Fouzia Dakir asszony úgy látta, hogy a belga jogszabály sérti az Emberi Jogok Európai Egyezményének 8. és 9. cikkét, melyek szerint mindenkinek joga van hozzá, hogy magán- és családi életét tiszteletben tartsák, és joga van a gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadsághoz is. A vallásszabadság pedig a 9. cikk szerint azt is feltételezi, hogy egy vallási meggyőződést nyilvánosság előtt is kifejezésre lehessen juttatni. Dakir asszony álláspontját néhány civil szervezet is támogatta. A Liberty szervezet felhozta, hogy a belga jogszabály szembeeszegetül a pluralizmus és vallási szabadság elveivel. A Bíróság mérlegelt, latolgatott. A tiltásban végül mégsem látott arányt elvesztést. Az ítélet 49. pontjában arra a megállapításra jutott, hogy az elfogadott belga törvény célja a közbiztonság, a férfiak és nők egyenlősége, valamint a társadalomban való együttélés megvalósítása. Mérlegelte a kérelmező érveit is, de úgy látta (például az 56. pontban), hogy Belgium igyekezett biztosítani a társadalmi kommunikációt és „a társadalomban éléshez szükséges emberi kapcsolatok létrehozását” (*l'établissement de rapports humains indispensables à la vie en société*).

Lehet védeni és lehet vitatni ezt az ítéletet. Ezt most elkerülöm. De felteszem a kérdést, hogy marad-e alapja a tiltásnak, amikor mindenki maszkot visel. A

burkaviselés valóban nehezítheti a társadalmi kommunikációt. De maradhat-e burkatiltás, amikor mindenki ilyesmit hord? Sőt, amikor kötelező ilyesmit hordani.

Nem tudom, eljutottunk-e az igazságig az *Affaire Dakir* c. Belgique ítéletben. De ha el is jutottunk, itt van az a tény, hogy nem csak az embereknek, az igazságoknak is van élete. Gustave Le Bon erről könyvet is írt. *Az igazságok élete* magyar fordításának 13. oldalán ez áll: „... az emberi igazságok úgy fejlődnek, mint minden egyéb természeti jelenség. Születnek, nőnek és hanyatlanak” (Benedek Marcell fordítása).

És mi lesz a maszkokkal (és a maszkok igazságával)? Aranykorban vannak, de gyakran éppen aranykor előzi meg a hanyatlást. A szerepfolytatást veszélyeztetheti a felismerés – és mostanában egyre többet tudunk meg a maszkokról. Állandóan hordjuk őket, ma már mindenki tudja, hogy maszkok alatt nehezebb a lélegzés és elhomályosodik a szemünk. Elbizonytalanodunk a lépcsőkön.

Most, hogy az új mindennapokban figyelni kezdünk a maszkokra, lehet, hogy ez az érdeklődés a gondolati maszkokra is kiterjed. Köztudatba kerülhet, hogy ezek is zavarnak. Így talán többen lesznek, akik a személyekre és gondolatokra húzandó maszkokat nem teszik többé maguk mellé az ágyba, a hitves helyére, azt tervezve, hogy a közeljövőben majd fel is mutatják valamelyik hitközösségben (mint ahogyan ezt János tette a hitvesének szánt gyűűrűvel). Illyés Gyula még biztos volt benne, hogy az emberek nem úgy gyártódnak, mint a vályog, melyet a vályú billiószámra egyformán vet. Ez továbbra is így van, de ha gondolatok és emberek maszk alá lesznek vonva, akkor (ha nem is vályúban gyártódtunk), gondolatainkkal együtt hasonlítani kezdünk az azonos vályogdarabokra. Vagy legalábbis vályogbábú típusokra, mint amilyen például a „tulajdontárgy” (emberekre vonatkoztatva), vagy a „komcsi” vagy „munkahelyteremtő”, „balliberális”, „Putyin-báb”, „Soros embere”, „demokráciateremtő”, „nemzeti” vagy „nemzetietlen”. E maszkok révén nem születnek ugyan azonos vályogdarabok, több változat alakul, de milliószor kevesebb, mint ahány tényleges ember van. Az ilyen maszkokat sem kockázatmentes lehúzni. Amíg jelmezek szerint illik eligazodni, vagyis amíg uralmon vannak, lehet, hogy a lehúzásért valamilyen bírságot is el kell túrnunk. De a testi egészségünk nem lesz veszélyeztetve, ha leveszünk egy maszkot, hogy lássuk, ki is (vagy milyen gondolat) áll mögötte. Szellemi egészségünk pedig erősödhet is. Sokan még félnek lehúzni a gondolati maszkot, de talán ez is kezelhető lesz, ha a félelemkészetünkől többet költünk más veszélyekre, például aligátorokra, klímaváltozásra vagy az értelmiség fogyására.

Szóval jó lenne, ha most, amikor az arcmaszkok elkerülhetetlen témává váltak, elgondolkodnánk azokon a maszkokon is, melyek nemcsak az arcunkat, hanem a mondatainkat és életünket is egyre inkább fedik. Nem tudom, hogy milyen eredményt hoz majd a gondolkodás. Választ még nem látok a kérdésre, csak egy válaszborítékot. Feltehetően bekerül majd valamilyen válasz, de ebbe betekintésem még nincsen. Viszont elértem a szövegem végéig, és ha felkelek, nem hagyhatom a borítékot az asztalon. El kell valahová helyeznem. A „használható” cédulával jelzett polcra szeretném feltenni, de nem merem. A „talán” polcra teszem.